

Kuidas tagada Eesti kõrgharidussüsteemi kestlikkus ja kvaliteet?

Teadus- ja Arendusnõukogu kõrghariduse kestlikkuse töörühma raport

EESSÕNA

Eesti kõrghariduses on rööpselt kaks suurt väljakutset: esiteks, kuidas lahendada ülikoolide rahapuudus lühikeses perspektiivis (varasemate aastate akumulieeritud alarahastuse korvamine), ja teiseks, milline on Eestile optimaalne kõrghariduse korraldamise ja rahastamise mudel pikemas perspektiivis (15+ aastat). Esimene probleem sai 2023. aasta riigieelarve strateegia koostamisel esialgse lahenduse, kui otsustati kõrghariduse riiklikku rahastust suurendada neljal järgmisel aastal 15% aastas. Teisele probleemile on viimasel ajal otsitud lahendusi mitmel moel, eraldi võib esile tõsta Arenguseire Keskuse kõrghariduse tuleviku seiretööd, mille lõppraport ilmus tänavu juunis¹, ent niisamuti Rektorite Nõukogu asjakohaseid analüüse ja soovitusi², Riigikogu kõrghariduse toetusrühma raportit³ ja Tartu Ülikoolis koostatud teaduskirjanduse analüüsi kõrghariduse rahastusmudelitest Euroopas.⁴

Pärast 2013. aasta Eesti kõrgharidusreformi ei ole kõrghariduse korraldamise ja rahastamise küsimused pälvinud riigi piisavalt süsteemset tähelepanu. Praeguseks on selge, et valitsuse iga-aastastest eelarveotsustest sõltuv kõrghariduse rahastamise korraldus ei ole jätkusuutlik ning ei toeta Eesti riigi strateegilisi huve ega rahvusvahelist konkurentsivõimet. Lähiaastatel on vajalik põhjalikult läbi arutada Eesti kõrghariduse korraldamise ja rahastamise uued alused ning saavutada pikaajaline ühiskondlik kokkulepe kõige olulisemates eesmärkides ja põhimõtetes.

Sooviga sünteesida seni tehtud tööd ja pakkuda valitsusele välja konkreetset ettepanekud Eesti kõrgharidussüsteemi kestlikuks korraldamiseks ja rahastamiseks otsustas Teadus- ja Arendusnõukogu (TAN) 15. veebruaril 2022 moodustada kõrghariduse kestlikkuse töörühma, mille juhiks kinnitati Marek Tamm. Töörühma liikmeteks kutsuti TANist Toomas Asser, Heidi Kakko ja Tarmo Soomere ning

¹ Vt <https://arenguseire.ee/uurimissuunad/korghariduse-tulevik/> (külastatud 7.11.2022).

² Vt <https://www.ern.ee/et/leht/rahastamine> (külastatud 7.11.2022).

³ Margit Sutrop (koost). Riigikogu kõrghariduse toetusrühma raport: Kõrghariduse roll, kvaliteet ja rahastamise alused. Tallinn, Riigikogu, 2021, veebis: <https://www.riigikogu.ee/download/83cbd62e-4c41-41c8-918e-0f1cab16b2ca> (külastatud 7.11.2022).

⁴ Gerli Silm, Kai Tiitsaar, Aune Valk. Kõrghariduse rahastusmudelid ja nende muutmise võimalikud mõjud. Teaduskirjanduse analüüs. Tartu, Tartu Ülikooli Kirjastus, 2022, veebis: <https://ut.ee/sites/default/files/2022-04/K%C3%B5rghariduse%20rahastamise%20muutuse%20v%C3%B5imalikud%20m%C3%B5jud.pdf> (külastatud 7.11.2022).

välisekspertidena Mario Kadastik, Rainer Kattel, Kaire Pöder ja Anu Realo. Töörühma tööd koordineeris Katrin Kiisler Riigikantseleist. Töörühm pidas kokku viis koosolekut, kus kutsutud ekspertidena osalesid Uku Varblane, Kadri Männasoo, Aune Valk ja Robert Kitt. Töörühma arutelude tulemusena koostati alljärgnev raport, mis on esitatud TANile arutamiseks ja kinnitamiseks 29. novembri 2022 koosolekul.

Aruande peamised sõnumid on järgmised: Eesti kõrghariduse riiklik rahastamine peab olema süsteemne, järjepidev, toetama riigi strateegilisi eesmärke ja tagama kvaliteetse kõrghariduse kestlikkuse; üliõpilaste omavastutuse suurendamiseks ja kõrgharidusse lisaraha kaasamiseks on vajalik kaaluda tudengite mõõduka omaosalustasu (õppekohatasu) kehtestamist, mille kogumine peaks olema keskselt korraldatud; tagamaks võrdne ligipääs kõrgharidusele ja vähendamaks tudengite kõrget töötamise määra tuleb välja töötada uus terviklik õppelaenu ja -toetuste süsteem ning seda piisavalt rahastada; soodustamaks ettevõtlussektori panust kõrgharidussüsteemi rahastamisse tuleb läbi arutada ja ellu viia asjakohased maksumuudatused. Kõik vajalikud ettevalmistused uueks kõrghariduse rahastusmudeliks tuleks ära teha ja ellu rakendada järgmise nelja aasta jooksul, 2023–2026.

SISSEJUHATUS: KÕRGHARIDUSE VÄÄRTUS JA MÕJU

Kvaliteetne kõrgharidus on demokraatliku, õiglase ja jätkusuutliku ühiskonna ning kestliku majandusarengu, ettevõtluse ja tööhõive eeldus ja alus, kinnitab hiljutine Euroopa Komisjoni teatis Euroopa ülikoolistrateegiast.⁵ Sealsamas väidetakse, et Euroopa Liit (EL) ja liikmesriigid on ühiselt huvitatud kõrgharidussektori toetamisest ning soovivad ühendada oma jõud mitmekesist kõrgharidussektorit käsitleva ühise arusaama kujundamisel.⁶ Lisaks tõdeb komisjon, et kaasatuse ja tipptaseme saavutamiseks on vaja ülikoole kohaliku omavalitsuse, piirkonna, riigi ja Euroopa tasandil asjakohaselt rahastada.⁷

Kõrghariduse üks peamiseid rolle tänapäeva ühiskonnas on inimvara väärimine, mis tagab ühiskonna suurema sidususe ja sujuvama toimimise, suurema poliitilise stabiilsuse, kõrgema lisandväärtusega ettevõtluse, rikkalikuma kultuurielu, inimõiguste tõhusama kaitse ja aktiivsema kodanikuühiskonna. Suurem hulk kõrgharitud kodanikke

⁵ Communication from the Commission to the European Parliament, the Council, the European Economic and Social Committee and the Committee of the Regions on a European strategy for universities. Strasbourg, 18.1.2022, lk 1, veebis: <https://education.ec.europa.eu/document/commission-communication-on-a-european-strategy-for-universities> (külastatud 7.11.2022).

⁶ Samas.

⁷ Samas, lk 6.

on selges seoses ka pikema eluea, vaesuse vähenemise, kuritegevuse languse, tervise- ja sotsiaalkulude kokkuvõtmisega jne. Niisamuti võimaldab kõrgharidus tagada keele, kultuuri ja rahvuse kestmise ning kodanike parema suutlikkuse kohaneda uute väljakutsetega, nagu kiired keskkonnamuutused ja tehnoloogilised arengud.⁸

Kuigi rahvusvahelises võrdluses kasvavad OECD riikide kulutused kõrgharidusele väga kiiresti⁹, ei ole ülikoolid ühiskonna kuluallikas, vaid üks selle kõige suuremaid tuluallikaid. Uuringud osutavad, et OECD riikides keskmiselt on valitsuste kõrgharidusinvesteeringu tootlusmäär 8,5%, millele lisandub 2,5% kaudsete positiivsete välismõjudena.¹⁰ Hiljuti Arenguseire Keskuse tellimusel valminud analüüs näitas, et konservatiivselt hinnates ja vaadeldes üksnes täiendavaid maksutuluseid on valitsuse tootlusmäär Eesti kõrgharidusse investeerimisel kõrgharidusega tööjõu piiratud rände korral 8,5–16,6% ning suure rände korral 3,6–5,4%.¹¹

Kui aga kõrghariduse otsesele rahalisele kasule lisada selle mitterahaline ja kaudne tulu, siis kasvab kõrghariduse investeerimisväärtus veelgi. 2018. aastal teostatud mahukas rahvusvahelise teaduskirjanduse analüüs näitas, et kaudsed mitterahalised kõrghariduse tulud moodustavad otsestest rahalistest tuludest indiviidide puhul 156% ning valitsuse puhul 96%.¹² Rakendades seda kõrghariduse mitterahalise kasu osakaalu hinnangut Eestile ja tuginedes kõrghariduse oodatava tulumäära arvutustele oleks keskmiselt kogutulumäär ülikoolilõpetajale ligi 20% ning ühiskonnale ümberjaotatav tulumäär ligi 17%.¹³

⁸ Vt nt Walter W. McMahon. Higher Learning, Greater Good: The Private and Social Benefits of Higher Education. Baltimore, The John Hopkins University Press, 2009; Kristinn Hermannsson, Katerina Lisenkova, Patrizio Lecca, Peter G. McGregor, J. Kim Swales. The External Benefits of Higher Education. – Regional Studies, 51 (7), 2017, 1077–1088; Daniel Münich, George Psacharopoulos. Education Externalities: What They Are and What We Know. EENEE Analytical Report No. 34, 2018; veebis: http://www.education-economics.org/dms/EENEE/Analytical_Reports/EENEE_AR34.pdf (külastatud 7.11.2022);

Walter W. McMahon. The External Social Benefits of Higher Education: Theory, Evidence, and Policy Implications. – Journal of Education Finance, 46 (4), 2021, veebis: <https://ssrn.com/abstract=3830641> (külastatud 7.11.2022).

⁹ OECD. Resourcing Higher Education: Challenges, Choices and Consequences. Paris, OECD Publishing, 2020, veebis: <https://doi.org/10.1787/735e1f44-en> (külastatud 7.11.2022).

¹⁰ Kadri Männasoo, Kaire Pöder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmudelid ja nende tulevikukindlus. Tallinn, Arenguseire Keskus, 2022, lk 55.

¹¹ Samas, lk 82.

¹² Walter W. McMahon. The total return to higher education: Is there underinvestment for economic growth and development? – The Quarterly Review of Economics and Finance, 70, 2018, lk 90–111, <https://doi.org/10.1016/j.qref.2018.05.005> (külastatud 7.11.2022).

¹³ Kadri Männasoo. Investeering kõrgharidusse ja selle oodatav tulumäär Eestis. – Riigikogu Toimetised, nr 46, 2022 (ilmumas).

2020. aastal teenisid keskharidusega või keskharidusjärgse kõrghariduse eelse haridusega töötajad Eestis 6% enam kui keskhariduseta töötajad ja kõrgharidusega töötajate teenistus oli keskhariduseta töötajate omast 37% võrra suurem.¹⁴ Eesti kõrgharitud täiskasvanute tööhõive määr on kõrgem ja nad on majanduslanguste suhtes vastupidavamad kui madalama haridustasemega inimesed. 2021. aastal oli 25–34a kõrgharitud tööhõive määr Eestis 14% võrra kõrgem kui inimestel, kelle haridustase jäi alla keskhariduse, ja 3% võrra kõrgem keskharidusega või keskharidusjärgse kõrghariduse eelse haridusega inimestel.¹⁵

Ülikoolid etendavad võtmerolli Eesti riigi strateegiliste eesmärkide täitmisel, nii nagu need on sõnastatud pikaajalises arengustrateegias „Eesti 2035“ ja paljudes seotud arengukavades. Eesti haridusvaldkonna arengukava 2021–2035 seab ülikoolidele viis peamist eesmärki: kvaliteetne haridus, lai ja võrdne ligipääs, hariduse kooskõla tööturuvajadustega, eesti keele kui kõrgharidus- ja teaduskeele areng ning rahvusvahelisus. Konkreetse strateegilise eesmärgina sätestab arengukava, et kõrgharidusega inimeste osakaal 25–34a hulgas peab olema 2035. aastal 45% Eesti elanikkonnast.¹⁶ 2021. aastal oli see näitaja 43%. Kuigi Eesti edestab praegu kõrgharitud osakaalult enamikku Kesk- ja Ida-Euroopa riike, jääme siiski veel alla OECD keskmisele (46%).¹⁷

EESTI KÕRGHARIDUSSÜSTEEMI KORRALDAMINE JA RAHASTAMINE

Olukorra kirjeldus

Eesti riik rahastab praegu avalik-õiguslikke kõrgharidusasutusi otsetoetustega. Peamiseks kõrghariduse rahastusinstrumendiks on kõrghariduse tegevustoetus, mille maht otsustatakse igal aastal riigieelarvega ning jagatakse asutuste vahel valdavalt rajasõltuvuse alusel (80%) ning osaliselt tulemuspõhise ümberjagamise teel (20%). Ülikoolidele eraldatakse see raha halduslepingutega ning selle sõlmimiseks räägitakse Haridus- ja Teadusministeeriumi (HTM) juhtimisel läbi riigi ootused kolmeks kuni neljaks aastaks.¹⁸

¹⁴ OECD. Education at Glance 2022. Eestikeelne kokkuvõtte analüüsist, lk 2, veebis: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/eestikeelne_kokkuvote_veebi.pdf (külastatud 7.11.22).

¹⁵ Samas, lk 1–2.

¹⁶ Haridusvaldkonna arengukava 2021–2035, lk 13, veebis: <https://www.hm.ee/media/1488/download> (külastatud 7.11.22).

¹⁷ OECD. Education at Glance 2022. Eestikeelne kokkuvõtte analüüsist, lk 1.

¹⁸ Rektorite Nõukogu. Kuidas Eesti kõrgharidust rahastatakse?, <https://www.ern.ee/et/leht/rahastamine2> (külastatud 7.11.2022); Kadri Männasoo, Kaire Põder,

Eesti avaliku sektori kõrghariduskulutused osakaaluna SKT-st on sarnased ELi keskmisele tasemele, kuid kui võrrelda Eestit riikidega, kus kõrgharidus on enamikele tudengitele õppemaksuvaba, kulutavad kõrgharidusele Eestist vähem vaid Küpros ja Kreeka.¹⁹ Alates 2013. aasta kõrgharidusreformist kuni aastani 2020 on valitsuse kõrghariduskulud kasvanud 15% võrra, samas kui SKP kasvas 42% ning keskmine brutokuupalk 53%.²⁰ Kõrghariduskulude osakaal SKP-st on sellel perioodil langenud 1,4%-lt 1,1%-le (vt joonis 1). Kuna alates 2014/2015. õppeaastast on Eesti kõrgkoolidesse vastuvõetud tudengite arv olnud sarnasel tasemel, siis tähendab see, et kõrgkoolidel on olnud aasta-aastalt ühe vastuvõetud tudengi kohta kasutada vähem ressursse.²¹

Selline pikaajaline alarahastus on tekitanud olukorra, kus ülikoolidel ei ole võimalik enam pakkuda kvaliteetset kõrgharidust (sh õpet väikestes rühmades) ega konkurentsivõimelist töötasu. Eelkõige on löögi alla sattunud akadeemiliste töötajate motivatsioon õpetada ning õppejõudude järelkasv.

Eesti paistab ELi riikide võrdluses silma kõrge tudengite töötamise määraga. Üksnes õpingutele keskenduvate tudengite osakaal on praegu vaid kolmandik kõigist kõrghariduse omandajatest. 2019.–2020. aastatel läbi viidud EUROSTUDENTi küsitlusvooru andmete alusel on Eesti selle näitaja poolest Euroopa riikide seas viiendal kohal.²² Eesti tudengitest üle 47% identifitseerivad end pigem töötajate kui tudengitena (sest töötatakse väga palju tunde, nädalas keskmiselt 28), samas kui enamikus Euroopa riikides jääb see osakaal alla 40%. Suurem osa töötavatest tudengitest (78%) toob töötamise põhjenduseks madalad vajaduspõhised ja muud toetused ning ebasoodsate tingimustega õppelaenusüsteemi.²³

Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende tulevikukindlus, lk 123–132.

¹⁹ Kadri Männasoo, Kaire Põder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende tulevikukindlus, lk 50.

²⁰ Uku Varblane. Kõrghariduse tulevik. Arengusuundumused aastani 2035. Raport. Tallinn, Arenguseire Keskus, 2022, lk 35, veebis: https://arenguseire.ee/wp-content/uploads/2022/06/2022_korghariduse-tulevik_raport.pdf (külastatud 7.11.2022).

²¹ Kadri Männasoo, Kaire Põder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende tulevikukindlus, lk 48–49.

²² Kristina Hauschildt, Christoph Gwosć, Hendrik Schirmer, Froukje Wartenbergh-Cras. EUROSTUDENT VII Synopsis of Indicators 2018–2021. Bielefeld, wbv Media GmbH & Co, 2021, lk 151, veebis: https://www.eurostudent.eu/download_files/documents/EUROSTUDENT_VII_Synopsis_of_Indicators.pdf (külastatud 7.11.2022).

²³ Kaupo Koppel, Sandra Haugas, Eve Mägi. EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade. Tallinn, Poliitikauuringute Keskus Praxis, 2020, lk 15–19, veebis: <https://www.praxis.ee/wp-content/uploads/2020/05/Eurostudent-VII-Eesti-analuus.pdf> (külastatud 7.11.2022).

Kõrgkoolidele õppetoetuste ja stipendiumide maksmiseks eraldatav summa on püsinud alates õppetoetuste süsteemi kehtestamisest 2013. aastal ligikaudu 13 miljoni euro juures. Seetõttu on üliõpilaste toetussummad püsinud samal tasemel kõik viimased aastad (75–220€ kuus) ja ei vasta enam ammu tegelikele vajadustele.²⁴ Õppetoetused on liikunud viimasel aastatel üha enam tulemuspõhisuse poole. Kui enne 2013. aasta kõrgharidusreformi olid õppetoetused peamiselt vajaduspõhised, siis juba 2018. aastaks olid enam kui pooled õppetoetused tulemuspõhised.²⁵

Võrreldes teiste OECD riikidega kaasatakse Eestis vähe eraraha kõrghariduse rahastamisse. Viimaste kümnendite jooksul on peaaegu pooled OECD riikidest kehtestanud ülikoolis õppimiseks omaosalustasu (õppemaksu) või seda suurendanud.²⁶ Euroopa Komisjoni hiljutine ülevaade õppemaksudest ja -toetustest tõi välja, et 43-st vaadeldud Euroopa haridussüsteemist ei nõuta vaid seitsmes riigis mingeid õppetulusid kohalikest esimese õppeastme täiskohaga tudengitelt.²⁷ OECD 2020. aasta uuring näitas, et mõõduka omaosalustasu kehtestamine ei ole vaatlusalustes riikides piiranud kõrgharidusele ligipääsu ega vähendanud tudengite hulka, küll on see mõjutanud mõnevõrra tudengite mobiilsust.²⁸ Üliõpilaste omaosalustasu on Euroopas sissetulekute taset silmas pidades suhteliselt madal – valdavalt 500–1500 euro vahel aastas.²⁹

Positiivsed arengud Eesti kõrghariduse rahastamise vallas on aset leidnud alles päris hiljuti, 2022. aasta suvel, kui riigieelarve strateegia koostamisel lepidi kokku, et kõrghariduse rahastamine ehk riiklik tegevustoetus kasvab järgmisel neljal aastal 15% aastas, ulatudes 2026. aastal 306,5 miljoni euroni (vt joonis 1). See on väga oluline otsus, mis loob eelduse kõrghariduse rahastamise viimiseks uutele alustele.

²⁴ Kadri Männasoo, Kaire Põder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende tulevikukindlus, lk 77.

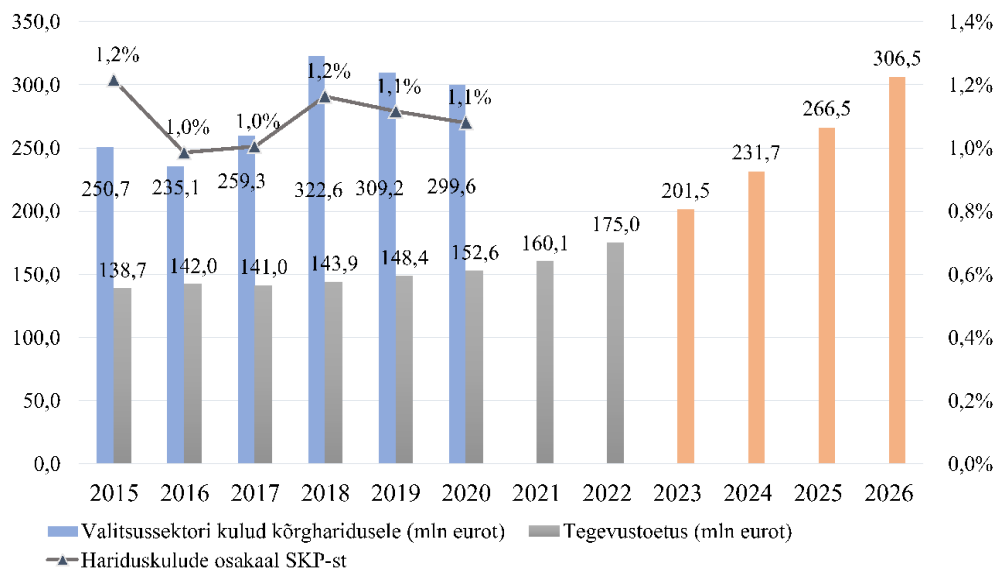
²⁵ Samas, lk 111.

²⁶ Tina Haussen, Silke Uebelmesser. Student and graduate migration and its effect on the financing of higher education. *Education Economics*, 24(6), 2016, lk 573–591; Gerli Silm, Kai Tiitsaar, Aune Valk. Kõrghariduse rahastusmodelid ja nende muutmise võimalikud mõjud, lk 8.

²⁷ European Commission/EACEA/Eurydice. National Student Fee and Support Systems in European Higher Education – 2020/21. Eurydice – Facts and Figures. Luxembourg, Publications Office of the European Union, 2020, lk 11, veebis: <https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/01ea3b55-5160-11eb-b59f-01aa75ed71a1> (külastatud 7.11.2022).

²⁸ OECD. *Resourcing Higher Education: Challenges, Choices and Consequences*. Paris, OECD Publishing, 2020, lk 57, veebis: <https://doi.org/10.1787/735e1f44-en> (külastatud 7.11.2022).

²⁹ Samas; Uku Varblane. Kõrghariduse tulevik. Arengusuundumused aastani 2035, lk 44.

Joonis 1. Kõrghariduse riiklik rahastamine Eestis alates 2015³⁰

Neid nelja lisarahastusega aastat (2023–2026) tuleb käsitleda üleminekuajana, mille jooksul on oluline välja töötada ja ellu rakendada Eesti kõrghariduse uus kestlik rahastusmudel, mis looks eeldused Eesti ühiskonna, majanduse ja kultuuri kiireks ja kestlikuks arenguks järgmistel kümnenditel. Järgnevad ettepanekud on kantud soovist pakkuda sisend uude rahastusmudelisse.

Ettepanekud

1. Eesti kõrghariduse riiklik rahastamine peab olema süsteemne ja järjepidev, toetama riigi strateegilisi eesmärke (sh kõrgharidusega inimeste osakaalu kasvu ühiskonnas), ning tagama kvaliteetse kõrghariduse kestlikkuse. Rahastamine peab lähtuma ülikoolide kui õppe-, teadus- ja arendusasutuste terviklikkusest ning motiveerima koostööd ülikoolide vahel. Rahastus peab olema piisav, et motivatsioon õppejõuks saada ja õppe- ja teadustööd teha oleks kõrge. Rahastamistingimused ei tohi piirata inimeste ligipääsu kõrgharidusele ega suurendada ebavõrdsust. Rahastus peab soodustama talendipoliitikat (tippude siiajäamist ja tugevate välistudengite värbamist), tööturule vajalike valikute tegemist ja täiskasvanutele sobivate õpivõimaluste loomist. Eesti keeles õpetamine ja uute õppekavade arendamine ei tohi olla rahastusmudelitest johtuvalt ebamõistlik valik.³¹

³⁰ Allikas: Tõnis Lukas. OECD, Education at Glance 2022. Ettekande slaidid, 3.10.2022. Veebis: https://www.hm.ee/sites/default/files/documents/2022-10/ministri_slaidid_veebi.pdf (külastatud 7.11.2022).

³¹ Vrd Rektorite Nõukogu. Mida peaks toetama kõrghariduse rahastuse kasv?, veebis: <https://www.ern.ee/et/leht/rahastamine5> (külastatud 7.11.2022)

2. Lähtuvalt rahvusvahelistest eeskujudest peab kõrghariduse rahastus Eestis olema vähemalt 1,5% SKT-st.³² Sellest riigi optimaalne panus peab võrdlevate uuringute põhjal olema vähemalt 75–80%.³³
3. Üliõpilaste omavastutuse suurendamiseks ja kõrgharidusse lisaraha kaasamiseks tuleb lahendusena kaaluda mõõduka tudengite omaosalustasu ehk õppekohatasu kehtestamist suuruses u 1000–1500 eurot õppeaastas.³⁴ See samm oleks kooskõlas Maailmapanga ja OECD pikaajaliste soovitusetega jagada paremini kõrghariduse kulud riigi ja üksikisiku vahel.³⁵ Õppekohatasu kehtestamine annab võimaluse suunata senisest paremini tudengite erialavalikuid, loobudes näiteks riigile olulistel erialadel õppekohatasu nõudmisest või vähendades selle määra. Uus süsteem motiveerib tegema erialavalikuid kaalutletumalt ja kasvatab tudengite nõudlikkust õppetöö kvaliteedi osas. Samuti kinnitab teiste riikide kogemus, et tudengite omaosaluse nõudmine toetab ülikooli nominaalajaga lõpetamist ja vähendab väljalangevust.³⁶
4. Õppekohatasu kogumine peab olema tsentraliseeritud ja HTM-i korraldada. See võimaldab esiteks vähendada tasu kogumise administreerimiskulusid (vajalik on välja töötada mugav ja toimiv digilahendus) ning teiseks lubab see kogutud raha ülikoolide vahel vastavalt õppe suhtelisele kallidusele ümber jagada. Viimane on eelduseks, et õppekohatasust saavad õiglaselt osa ka väikeste või kallite erialadega loomeülikoolid.

³² Vrd Rektorite Nõukogu. Rektorite Nõukogu ettepanekud eestikeelse kõrghariduse tulevikust Eesti erakondadele 2023. aasta Riigikogu valimiste eel, lk 3, veebis: <https://ern.ee/files/rn-platvorm20062022.pdf> (külastatud 7.11.2022).

³³ Kadri Männasoo, Kaire Pöder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmudelid ja nende tulevikukindlus, lk 82.

³⁴ HTM-i arvutuste järgi võiks 1000 euro suurusega õppeteenustasu kehtestamisel lisanduda esimesel aastal maksimaalselt 9 mln eurot, süsteemi täiemahulisel käivitumisel 15-25 mln eurot aastas. Arvestus lähtub sellest, et raha ei lisandu juba tasu eest õppivatelt üliõpilastelt ning ka vajaduspõhise õppetoetuse saajatele on mõistlik teha erand.

³⁵ Adriana Jaramillo, Thomas Melonio. Breaking even or breaking through: reaching financial sustainability while providing high quality standards in Higher Education in the Middle East and North Africa. World Bank, 2011, veebis: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/23990> (külastatud 7.11.2022); Kadri Männasoo, Kaire Pöder, Simona Ferraro, Heili Hein, Helena Rozeik. Kõrghariduse rahastusmudelid ja nende tulevikukindlus, lk 94.

³⁶ Gerli Silm, Kai Tiitsaar, Aune Valk. Kõrghariduse rahastusmudelid ja nende muutmise võimalikud mõjud, lk 25.

5. Õppekohatasu kehtestamine eeldab pikaajalist poliitilist kokkulepet, et tasu suurus püsib stabiilne ja muutub vaid suhtes üldise majanduse arenguga, ning et seda ei tõsteta riikliku rahastuse võimalike puudujääkide korvamiseks.
6. Nii õppekohatasu kehtestamine kui ka laiemalt kõrghariduse kestliku rahastamismudeli juurutamine eeldab uue tervikliku õppelaenu ja -toetuste süsteemi väljatöötamist. See on eriti oluline selleks, et madalama sotsiaalmajandusliku taustaga üliõpilaste ligipääs kõrgharidusele ei kannataks.
7. Õppetoetused jagunevad universaalseteks, tulemuspõhisteks ja vajaduspõhisteks. Universaalne õppetoetus on levinud Põhjamaades, mille kehtestamine ei ole Eestis jõukohane. Kõige enam on Euroopas levinud vajaduspõhised õppetoetused, mille saamisel on eeltingimused, näiteks vanemate madal sissetulek, hõivestaatus või haridus ning tudengi hariduslikud erivajadused. Lisaks on umbes pooltes Euroopa riikides kehtestatud tulemuspõhised stipendiumid, mida makstakse heade õpitulemuste eest.³⁷ Eestis on vaja oluliselt tõsta (vähemalt kahekordistada) vajaduspõhiseid õppetoetuste määrasid, nii et need võimaldaksid madalama sissetulekuga üliõpilaste ligipääsu kõrgharidusele ja toetaksid nende nominaalajaga lõpetamist. Vaja on üle vaadata senised vajaduspõhiste toetuste nõuded, nii et need tagaksid toetuse minemise tegelikele abivajajatele. Vajaduspõhise õppetoetuse pälvimist ei tohi mõjutada mahajäämus õppekava täies ulatuses täitmisel. Kaaluda tuleks, kas sarnaselt õppekohatasu kesksele kogumisele oleks otstarbekas tsentraliseerida ka õppetoetuste haldamine riiklikku registrisse, mis ühtlasi võimaldaks luua uue vajaliku registripõhise andmekogu üliõpilaste kohta.
8. Õppelaenusüsteem peab olema selline, et võimaldab tudengil katta täiel määral õpingute omaosalustasu ja elamiskulud, seega praeguse seisuga kuni 8000 eurot aastas.³⁸ Nagu praegugi, peab õppelaenu olema võimalik võtta nii era- kui avalik-õiguslikes kõrgkoolides õppijatel, sõltumata osa- või täiskoormusega õppimisest, või ka täiendõppes osalemiseks.
9. Õppelaenusüsteem peab põhinema riigi ja erasektori (krediidiasutuste) koostööl. Riik töötab välja tingimused optimaalseks laenusüsteemiks ja leiab sellele hanke käigus teenusepakkuja(d). Tudengitelt ei tule laenu saamiseks nõuda tagatisi ja

³⁷ Uku Varblane. Kõrghariduse tulevik. Arengusuundumused aastani 2035, lk 44.

³⁸ Viimase EUROSTUDENTi uuringu andmetel olid mittetöötavate üliõpilaste kuised väljaminekud Eestis keskmiselt 576 eurot, aastas seega 6912 eurot (Kaupo Koppel, Sandra Haugas, Eve Mägi. EUROSTUDENT VII: Eesti lühiülevaade, lk 21), millele lisandub õpingute omaosalustasu u 1000-1500 eurot aastas.

piisama peab vaid ühest laenu käendajast. Riigi tagatud õppelaenu intressimäär peab olema selgelt soodsam kui tavalisel turupõhisel laenuintressil. Minimaalselt tuleb hoida praegust taset, kus intressimäär ei tohi olla suurem kui kuue kuu euribor pluss kolm protsenti aastas.

10. Riik peab välja töötama tingimused, mis puhul on võimalik kustutada nende tudengite õppelaen, kes asuvad tööle riigile olulistel ametikohtadel. See võimaldab tagada kvalifitseeritud tööjõu kestlikkuse strateegiliselt tähtsates valdkondades.
11. Riik peab senisest enam ja sihikindlamalt toetama ettevõtlussektori panust kõrgharidussüsteemi rahastamisse. Selleks on vaja läbi arutada ja jõustada asjakohased maksumuudatused. Ettevõtetel peab olema võimalus rahastada motiveerivatel tingimustel ülikoolide professuure, erialasid, arengufonde, üliõpilaste sihtstipendiume jms, samuti tasuda töötajate eest erisoodustuseta õppelaene. Ühtlasi tuleb seadusloome vahenditega soosida tihedamat suhtlust ülikoolide ja era- ning avaliku sektori vahel, sh võimalusi liikuda sektorite vahel. Piisavas mahus on vaja rahastada teadmussiirdedoktorantuuri kohti, mis on oluline meede sellise koostöö süvendamisel.